

FUQAROLIK MILLATI KONSEPSIYASINING NAZARIY ASOSLARI

Jahongir Akramov,
Oriental universiteti dotsenti v.b., s.f.f.d.

Annotatsiya : *Mazkur tezisda fuqarolik millati konsepsiyasining shakllanishi, nazariy evolyutsiyasi va zamonaviy siyosatshunoslikdagi asosiy yondashuvlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda liberal, modernistik, etnosimvolistik, konstruktivistik hamda konstitutsion patriotizm nazariyalari qiyosiy tahlil qilinadi. Muallif fuqarolik millatini nafaqat huquqiy maqom yoki siyosiy institutlar yig‘indisi, balki davlat institutlariga ishonch, fuqarolik identikligi va umumiy siyosiy qadriyatlar asosida shakllanuvchi dinamik siyosiy hamjamiyat sifatida talqin etadi. Shu asosda fuqarolik millatini o‘rganishda integrativ nazariy yondashuv zarurligi asoslab beriladi.*

Kalit so‘zlar: *fuqarolik millati, milliy identiklik, fuqarolik identikligi, siyosiy hamjamiyat, konstitutsion patriotizm, konstruktivizm, davlat va jamiyat, siyosiy integratsiya.*

Kirish

Zamonaviy globallashuv jarayonlari, xalqaro migratsiya, raqamli kommunikatsiyalar va madaniy xilma-xillikning ortib borishi millat tushunchasining nazariy mazmunini qayta ko‘rib chiqishni taqozo etmoqda. An’anaviy etnik yondashuvlar bilan bir qatorda fuqarolik tamoyillariga asoslangan millat modeli zamonaviy siyosiy nazariya va davlat boshqaruvi amaliyotida tobora muhim o‘rin egallamoqda.

Fuqarolik millati tushunchasi fuqarolarni etnik mansubligi, dini yoki tilidan qat'i nazar, umumiy siyosiy-huquqiy makon va konstitutsiyaviy qadriyatlar asosida birlashtiruvchi hamjamiyatni anglatadi. Bunday yondashuv demokratik davlatlarda

siyosiy legitimlikni, fuqarolik birdamligini va ijtimoiy integratsiyani ta'minlashning muhim omili hisoblanadi.

Mazkur masalaning dolzarbligi ko‘p millatli jamiyatlarda yanada yaqqol namoyon bo‘ladi. Chunki bunday davlatlarda barqarorlik faqat etnik birdamlik bilan emas, balki fuqarolarning umumiy siyosiy qadriyatlar va davlat institutlariga sodiqligi bilan ta'minlanadi.

Fuqarolik millati konsepsiyasining nazariy evolyutsiyasi

Fuqarolik millati g‘oyasining nazariy ildizlari XVIII asr ma'rifatparvarlik falsafasiga borib taqaladi. Ayniqsa, Fransiya inqilobi natijasida millat tushunchasi sulolaviy yoki etnik birlikdan fuqarolar suverenitetiga asoslangan siyosiy birlik sifatida talqin qilina boshlandi. Mazkur yondashuv fuqarolik, tenglik va umumiy qonun ustuvorligini millatning asosiy mezonlari sifatida e'tirof etdi.

XX asr davomida fuqarolik millati nazariyasi turli ilmiy maktablar tomonidan rivojlantirildi. Ernest Gellner millatni modernizatsiya va sanoatlashuv mahsuli sifatida izohlab, umumiy ta'lim tizimi va davlat institutlarining integratsion rolini asoslab berdi. Benedict Anderson esa millatni “tasavvur qilingan siyosiy hamjamiyat” sifatida ta'riflab, ommaviy kommunikatsiya va siyosiy tasavvurlarning ahamiyatini ko‘rsatdi.

Anthony Smith etnosimvolistik yondashuv orqali millatning tarixiy xotira, madaniy ramzlar va kollektiv identiklik bilan uzviy bog‘liqligini ta'kidlaydi. Jürgen Habermas esa “konstitutsion patriotizm” konsepsiyasi orqali fuqarolik millatini konstitutsiyaviy qadriyatlarga sodiqlik asosida shakllanuvchi siyosiy birdamlik sifatida talqin qiladi.

Zamonaviy nazariy yondashuvlarning qiyosiy tahlili

Fuqarolik millati konsepsiyasini tushuntirishda mavjud nazariyalarni shartli ravishda to‘rtta guruhga ajratish mumkin.

Birinchi guruh – liberal yondashuv. Unda fuqarolik millatining asosini huquqiy tenglik, individual erkinliklar va fuqarolik huquqlari tashkil etadi.

Ikkinchi guruh – modernistik yondashuv. Bu yondashuv millatni zamonaviy davlat va siyosiy institutlar faoliyatining mahsuli sifatida talqin qiladi.

Uchinchi guruh – etnosimvolistik yondashuv. Ushbu nazariya tarixiy xotira va madaniy merosni fuqarolik birdamligini mustahkamlovchi omillar sifatida ko‘radi.

To‘rtinchi guruh – konstruktivistik yondashuv. Mazkur paradigma fuqarolik millatini siyosiy institutlar, ta'lim, ommaviy axborot vositalari va siyosiy diskurs orqali doimiy ravishda shakllanadigan dinamik ijtimoiy konstruksiya sifatida izohlaydi.

Mazkur nazariyalar o‘rtasidagi farqlarga qaramay, ularni umumlashtiruvchi jihat shundan iboratki, zamonaviy millatning barqarorligi faqat etnik birlikka emas, balki umumiy siyosiy qadriyatlar va fuqarolik birdamligiga ham tayanadi.

Muallifning nazariy yondashuvi

Muallifning fikricha, fuqarolik millatini tushuntirishda mavjud nazariyalarning har biri muhim jihatlarni yoritadi, biroq ularning har biri alohida qo‘llanganda zamonaviy ko‘p millatli jamiyatlarning murakkabligini to‘liq aks ettira olmaydi. Shu sababli fuqarolik millatini **integrativ siyosiy tizim** sifatida talqin qilish maqsadga muvofiq.

Bunday tizim quyidagi o‘zaro bog‘liq elementlardan tashkil topadi:

- konstitutsiyaviy fuqarolik;
- fuqarolik identikligi;
- davlat institutlariga ishonch;
- siyosiy ishtirok;
- umumiy demokratik qadriyatlar;
- ijtimoiy birdamlik.

Mazkur elementlarning o‘zaro uyg‘unlashuvi fuqarolik millatini nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy va siyosiy hodisa sifatida tushunish imkonini beradi.

Xulosa

Fuqarolik millati konsepsiyasi zamonaviy siyosatshunoslikning muhim nazariy yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, demokratik davlatlarda siyosiy integratsiya va fuqarolik birdamligini ta'minlashning asosiy mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Nazariy tahlillar fuqarolik millatini etnik birlikka qarama-qarshi qo‘yish emas, balki konstitutsiyaviy qadriyatlar, fuqarolik identikligi va davlat institutlariga ishonch bilan uyg‘unlashgan siyosiy hamjamiyat sifatida talqin qilish zarurligini ko‘rsatadi. Muallifning nazariy yondashuvi fuqarolik millatini dinamik siyosiy tizim sifatida tushunishga asoslanadi. Ushbu yondashuv keyingi tadqiqotlarda O‘zbekiston tajribasi asosida fuqarolik millatining o‘ziga xos modelini ishlab chiqish uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Mazkur nazariy tahlillar keyingi bosqichda O‘zbekistonning ko‘p millatli jamiyati va zamonaviy siyosiy islohotlari tajribasi asosida “O‘zbekiston modeli: inklyuziv fuqarolik millati” konsepsiyasini ishlab chiqish uchun metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Anderson B. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London: Verso, 2006.
2. Gellner E. Nations and Nationalism. Ithaca: Cornell University Press, 1983.
3. Smith A. D. National Identity. Reno: University of Nevada Press, 1991.
4. Habermas J. Citizenship and National Identity. Praxis International, 1992, Vol. 12(1), pp. 1–19.
5. Brubaker R. Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
6. Kymlicka W. Multicultural Citizenship. Oxford: Oxford University Press, 1995.